

Mario Bara

apsolvent povijesti i sociologije

Đilasova komisija i sudbina bačkih Hrvata

U radu autor prikazuje i analizira na osnovi dostupnih arhivskih izvora, objavljenih izvora, glasila na hrvatskom i srpskom jeziku te stručne literature razgraničenje između Hrvatske i Vojvodine s posebnim osvrtom na područje Bačke. Nadalje, u radu se analizira položaj hrvatskih subetničkih skupina u Bačkoj - Bunjevaca i Šokaca u pitanjima razgraničenja te njihov položaj u Vojvodini nakon konačnog definiranja međurepubličkih granica.

Ključne riječi: bački Hrvati, Bunjevci, Šokci, razgraničenje, Hrvatska, Vojvodina, Bačka.

1. Uvod

Stvaranje južnoslavenske države 1918. godine bunjevačko-šokački Hrvati prihvatili su oduševljeno, očekujući da će u njoj ostvariti sva ona prava koja su im dokidana za vrijeme mađarske vlasti, a djelo oslobođenja smatrali su završenim. Međutim, uspostavljena demarkacijska crta razdvajanja u studenom 1918. nije bila i konačna državna granica prema Mađarskoj. Na Mirovnoj konferenciji u Parizu za novu granicu prihvaćena je tzv. linija Clemenceaua, prema kojoj su Bajski trokut i veći dio Baranje pripali Mađarskoj. Trianonskim mirovnim ugovorom ta je odluka sankcionirana, a od tada će društveni razvitak bunjevačko-šokačkih Hrvata biti uvjetovan graničnom crtom koja ih je razdvajala na dva dijela. Iako su činili veliku većinu stanovništva u sjevernim područjima Bačke, naročito u Subotici s njezinom okolicom, Hrvati su smjenjivani sa svih važnijih položaja u upravi i školstvu. Početno oduševljenje novom državom ubrzo je stišano, a bački su se Hrvati našli na udaru pobjedničkog srpstva u političkom, kulturnom i gospodarskom pogledu. Nekadašnju mađarizaciju postupno je zamijenila srbizacija nametanjem ekavice i ćirilice u školama, promjenom naziva mjesta, prozivanjem Bunjevaca i Šokaca katoličkim Srbima ili negiranjem njihove pripadnosti hrvatskom narodu ističući ih kao »četvrto pleme« pored Srba, Hrvata i Slovenaca. Provedbom agrarne reforme i kolonizacije u Bačkoj, zaobiđeni su domaći bezemljaši što je dodatno pojačalo nezadovoljstvo novom vlašću. Politička organizacija bačkih Hrvata, Bunjevačko-šokačka stranka, u prvim godinama postojanja Kraljevine SHS uspješno će djelovati na zaštiti njihovih interesa, ali pod sve jačim utjecajem Stjepana Radića utopit će se u Hrvatsku seljačku stranku. Osim hrvatskog seljačkog pokreta, važnu ulogu u integraciji bačkih Bunjevaca i Šokaca u hrvatsku naciju imat će svećenstvo i veći broj doseljenih, mladih intelektualaca iz Hrvatske koji će se aktivno uključiti u društvene i političke tokove zajednice. S druge strane, na takvo djelovanje »hrvatske akcije« među bačkim Bunjevcima i Šokcima vlasti će gledati kao na njihovu nasilnu »kroatizaciju«. Važno je napomenuti da su u međuratnom periodu i baranjski Šokci bili izloženi različitim asimilacijskim pritiscima srpskih vlasti, te će u političkom i kulturnom pogledu dijeliti istu sudbinu sa svojim sunarodnjacima u Bačkoj. Nakon neuspješna pokušaja integriranja bačko-baranjskih Bunjevaca i Šokaca u srpsku naciju pod formulom »katoličkih Srba«, vlasti će nastojati onemogućiti njihovu integraciju u hrvatsku naciju negirajući im njihovo hrvatsko podrijetlo. U tom cilju vlasti će pokretati ustanove, društva i glasila koja su trebala djelovati na stvaranje četvrtog, bunjevačko-šokačkog plemena u državi, pored Srba, Hrvata i Slovenaca, te na njihovo približavanje Srbima. Ova ideja neće naići ni na kakav odziv kod bačko-baranjskih Šokaca, dok će pritisak na Bunjevece, ujedno i najbrojniju hrvatsku subetničku skupinu u Bačkoj, rezultirati malim brojem onih koji će prihvatiti ideju posebnosti bunjevačkog naroda. Do kraja postojanja Kraljevine Jugoslavije, iako u nepovoljnim uvjetima, hrvatska svijest bačkih Bunjevaca i Šokaca bila je u konstantnom uzletu, a tijekom 1939. i 1940. godine dosegnut će svoj vrhunac u pokušajima da se u sastavu cjelokupnog preuređenja države pripoje Banovini Hrvatskoj. Političke okolnosti nisu omogućile njihovo teritorijalno sjedinjenje s maticom, ali, iako su ostali izvan granica Banovine Hrvatske, u tim godinama bila je uspješno dovršena nacionalna integracija bačkih Hrvata i duhovno sjedinjenje s ostatkom hrvatskoga naroda. Izbijanjem Drugog svjetskog rata područje Bačke i Baranje ponovno će zaposjesti Mađarska, a dio političke i kulturne elite bačko-baranjskih Hrvata sklonit će se u NDH, bježeći u strahu od mađarskog revanšizma. Premda su hrvatska društva nastavila djelovati unutar Mađarske, gotovo tijekom cijelog rata, postignuti rezultati u integraciji bačko-baranjskih Hrvata ponovno su dovedeni u pitanje, jer su mađarske vlasti nastavile svoju predratnu politiku nasilnog asimiliranja svojih manjina.

2. Završetak rata i federalno preuređenje Jugoslavije

Tijekom 1944. godine odnos snaga na svjetskim bojištima vidno se promijenio u korist antifašističke koalicije i bilo je pitanje vremena završetka rata. Uvidjevši da se rat primiče kraju, pokrenute su akcije među bačko-baranjskim Hrvatima koji su se nalazili na studijima u Zagrebu za povratak u rodni kraj i uključenje u kulturno-prosvjetni rad zajednice. Studenti iz Bačke i Baranje okupili su se 17. lipnja 1944. u Zagrebu gdje su donijeli odluke o svom budućem djelovanju u zavičaju. U uvodniku donesenih »Odluka hrvatske mladeži Bačke u Zagrebu« napominje se: »Hrvatska mladež Bačke, koja je poslije političkih promjena u travnju 1941. prolazno napustila rodni kraj okupljena u Društvu bačkih Hrvata u Zagrebu, nakon tri godine sustavnog rada na upoznavanju i proučavanju problematike bunjevačko-šokačkih Hrvata Bačke i Baranje, smatra potrebnim u ovim sudbonosnim danima na svom plenarnom sastanku izraziti spoznaju veličine i važnosti svojih narodnih dužnosti i odlučnost njihovog ostvarenja sa živom vjerom, da će svojim radom u zajednici sa svom rodoljubivom mladeži osigurati obstanak i blagostanje svog hrvatskog roda u Bačkoj i Baranji.«¹ Kao najvažniji ciljevi održanog sastanka navode se: povezivanje bačko-baranjskih Hrvata s ostalim Hrvatima, omogućavanje kolonizacije Hrvata u Bačku i Baranju iz ostalih hrvatskih krajeva, nesmetan politički, kulturni i gospodarski razvitak, suradnja sa Srbima i ostalim narodnim grupama Bačke i Baranje uz uvjet »podpunog međusobnog poštivanja narodnih prava, na načelu ravnopravnosti, a u radu, koji se ne će kositi s našim hrvatskim težnjama«². Također, u Bačkoj i Baranji dolazi do velikih promjena približavanjem sovjetske Crvene armije i partizanskih jedinica. U završne operacije rata uključuju se brojni Hrvati iz sjeverne Bačke unutar VIII. vojvodanske brigade, koja je sudjelovala tijekom studenog 1944. godine u zauzimanju batinskog mostobrana što je bio preduvjet za prodor prema NDH i Mađarskoj. Nedugo nakon završetka Batinske bitke, general NOV-a Ivan Rukavina posjetio je Tavankut, hrvatsko selo u Bačkoj, gdje je okupljenim mještanima uputio božićnu čestitku i održao politički govor. U svom govoru Rukavina se osvrnuo na povijest Hrvata u Bačkoj i njihovu borbu protiv asimilacije. Govoreći o Kraljevini Jugoslaviji rekao je: »Za vrime prošle Jugoslavije opet su vam pokušali osporiti hrvatstvo, a sad kad je stvorena demokratska i federativna Jugoslavija, ja vam kažem, da nema više bojazni, bez obzira kojoj će federativnoj zajednici pripadati Vojvodina, da će tko više osporavati vaša prava ili hrvatstvo.«³ U govoru generala Ivana Rukavine jasno su istaknute dvije stvari: ispravno rješavanje nacionalnog pitanja i buduće federativno uređenje države koje se još trebalo u cijelosti dovršiti nakon oslobođenja ostatka Jugoslavije. Nacionalnom pitanju u Jugoslaviji poklanjala se velika pozornost. Mislili da su upravo narušeni odnosi između naroda u Kraljevini Jugoslaviji doveli do njezina brzog kraha, nova Jugoslavija pokušala se urediti na ravnopravnim osnovama koje su joj trebale osigurati unutarnju stabilnost. Još tijekom Drugog zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu konstatiralo se:

Kroz dvije i po godine herojske borbe protiv okupatora i njihovih pomagača u narodnim masama Jugoslavije skršeni su ostaci velikosrpske hegemonističke politike, razbijeni su pokušaji da se u naše narode ubaci međusobna mržnja i nesloga, a istovremeno su poraženi i ostaci reakcionarnog separatizma. Time su stvoreni ne samo materijalni i općepolitički, nego i svi moralni uvjeti za stvaranje buduće bratske, demokratske, federativne zajednice naših naroda, nove Jugoslavije, izgrađene na ravnopravnosti njezinih naroda. I zbog toga, upravo danas, kada stoje pred konačnim istjerivanjem okupatora iz svoje zemlje, narodi Jugoslavije opravdano zahtijevaju da se uspostavi takvo državno vodstvo koje će i po svom sastavu i po svom programu biti jamstvo da će svim narodima Jugoslavije u federalnoj Jugoslaviji biti stvarno osigurana istinska ravnopravnost.⁴

U vrijeme posjeta generala Ivana Rukavine Tavankutu još nije bilo jasno u kakvu će položaju biti Vojvodina u odnosu na druge federativne jedinice i u kojim granicama. Na plenarnoj sjednici Glavnog narodnooslobodilačkog odbora Vojvodine (dalje: GNOOV) 6. travnja 1945. u Novom Sadu raspravljalo se o budućem statusu Vojvodine.⁵ Zastupano je gledište da bi Vojvodina trebala ući u sastav federalne jedinice Srbije kao autonomna

1 *Odluka hrvatske mladeži Bačke u Zagrebu*, Zagreb, 1944. Na ovom dokumentu zahvaljujem Antoniji Čoti, tajnici somborskog Narodnog kazališta. Do sada je u znanstvenim radovima na ovaj dokument upozorio jedino Ante Sekulić, koji je ujedno bio svjedok i sudionik sastanka 17. lipnja 1944.

2 Ibid.

3 "Nitko više neće osporavati hrvatstvo Bunjevaca", Radiovijesti, 30. 12. 1944. br. [?], str. 2. Na ovom novinskom članku zahvaljujem Ljudevitu Vujkoviću Lamiću, kulturnom djelatniku iz Subotice.

4 <http://komunist.free.fr/dokumenta/avnoj_deklaracija.html> [26. 8. 2006].

5 U ovom radu naglasak će biti na bačkim Hrvatima, koji nikad nisu bili u sastavu državnih granica Hrvatske. Federativno uređenje države, tj. granica između federalnih jedinica, dovest će srijemske, baranjske i bačke Hrvate u isti položaj. Za srijemske Hrvate važno je naglasiti da nisu bili u većini u istočnom Srijemu, ali su očekivali da bi taj teritorij državno-pravno trebao pripasti Federalnoj Hrvatskoj. S druge strane, Hrvati u sjevernoj i sjeverozapadnoj Bačkoj te u Baranji u to su vrijeme činili većinu sveg slavenskog stanovništva pa su na osnovi etničkog principa očekivali uključenje u Hrvatsku. Osim toga, dotadašnje negiranje njihove hrvatske pripadnosti u velikosrpskim krugovima trebalo je biti dokinuto ako bi bili uključeni u Hrvatsku ili bi se njihov položaj u budućoj Vojvodini riješio tako da im bude omogućen nesmetan kulturni i narodni razvitak.

pokrajina. Kako bi se privoljeli pripadnici manjina, Srbija je prikazivana kao slobodarska, demokratska, napredna i bez hegemonističkih shvaćanja koja su je obilježavala u vrijeme Kraljevine Jugoslavije. Na sjednici su bili i predstavnici vojvođanskih Hrvata, Petar Masnić, katolički svećenik iz Srijema, i Lajčo Jaramazović, predstavnik Hrvata iz Bačke, koji je bio predsjednik Narodnog odbora za subotički okrug, potom i ministar u vladi Srbije. Masnić i Jaramazović složili su se s odlukom da Vojvodina bude u sastavu Federalne Srbije. Osim toga, važno je istaknuti i Jaramazovićev govor u vezi s postupanjem prema bunjevačkim Hrvatima. »Drug Jaramazović govori da su bački Hrvati-Bunjevci takođe svesni potreba da Vojvodina bude u sastavu federalne Srbije. Pobija glasine da se Bunjevcima uskraćuje pravo da se nazivaju Hrvatima. Naprotiv svugde se nailazi na puno razumevanje i podršku u ovom pogledu.«⁶ Komunističke vlasti odlučile su prekinuti dotadašnju politiku negiranja hrvatske pripadnosti Bunjevaca i Šokaca. U tom svjetlu treba razumjeti reakcije i upute koje je Odjeljenje za unutrašnje poslove GNOOV-a upućivalo okružnim narodnooslobodilačkim odborima prema kojima se Bunjevci i Šokci ubuduće u popisima i dokumentima imaju voditi isključivo kao Hrvati.⁷ Nakon diskusije GNOOV je zaključio da će Vojvodina biti u sastavu Federalne Srbije kao autonomna pokrajina, da pitanje pripadnosti Baranje ostaje otvoreno »dok tamošnji narodi sami ne reše o svojoj pripadnosti«⁸. Međutim, većina članova GNOOV-a mislili su da će Baranja biti u sastavu Federalne Hrvatske.⁹ U tisku se često pisalo o pravima naroda i narodnosti i težnji da se svima, osim Nijemcima, zajamče sva manjinska prava, što nije uvijek odgovaralo stvarnom stanju na terenu. Tijekom 1944. godine velik dio njemačke zajednice povukao se s njemačkom vojskom, a oni koji su ostali bit će prisilno iseljeni čime se bitno narušila etnička struktura Vojvodine.¹⁰ I mađarska manjina našla se na udaru revanšizma u želji da se proglase kolektivno odgovornima za zločine počinjene u Bačkoj i Baranji tijekom vlasti Miklósa Hortyja.¹¹ Najveća pozornost posvetit će se odnosu između vojvođanskih Srba i Hrvata. U tom smislu isticala su se jamstva i sigurnost Hrvatima u Vojvodini da će u budućem uređenju Vojvodine biti ravnopravni sa Srbima. Jovan Veselinov – Žarko, jedan od čelnih ljudi vojvođanskog partijskog rukovodstva pisao je u travnju 1945. godine: »Pored Srba, od slovenskih naroda koji žive u Vojvodini (Srem, Banat i Bačka)¹² najbrojniji su Hrvati. Zato je, svakako, najpotrebnije da se pravilno reši odnos između Srba i Hrvata. To u našoj novoj državi neće biti teško. Taj odnos će biti pravilno rešen na zadovoljstvo srpskog i hrvatskog naroda – na bazi pune ravnopravnosti, kao što je pravilno rešen odnos između Hrvata i Srba u Hrvatskoj. Nacionalni interesi Hrvata u Vojvodini ničim ne smeju biti okrnjeni.«¹³ Usporedno s prikupljanjem materijala koji su trebali poslužiti za razgraničenje između federalnih država unutar granica Federativne Jugoslavije pri Predsjedništvu Narodne vlade Hrvatske formirala se i komisija za razgraničenje s inozemstvom. Posebno je naglašena potreba prikupljanja dokumenata i etnografskih podataka za Međimurje, Baranju i Bačku, čime su obuhvaćeni i oni Hrvati koji su Trianonskim mirovnim ugovorom ostali izvan granica Kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije.¹⁴ Pavle Gregorić, ministar za Hrvatsku u Ministarskom savjetu Demokratske Federativne Jugoslavije krajem travnja 1945. godine tražio je od hrvatske vlade da se prouči pitanje razgraničenja Hrvatske s Vojvodinom. U tu svrhu hrvatskoj vladi poslan je elaborat »O razgraničenju Vojvodine« koji nije bio službeni stav hrvatske vlade, već je trebao poslužiti kao brošura informativnog karaktera. U elaboratu se navodi da pitanje »Bunjevaca-Šokaca-Hrvata u Bačkoj ne može i ne treba da se reši možda nekim odvajanjem severo-zapadne Bačke, tj. kraja između Subotice-Sombora-Dunava, i pripajanjem tog kraja Hrvatskoj«.¹⁵ Dalje se navodi: »Ako je potrebno da Hrvatska bude pojačana izvesnim delom Vojvodine, prirodnije bi bilo, da se Baranja uklopi u Hrvatsku (preko Osijeka) pored toga što u njoj

6 Štambuk-Škalić, 1995, 184.

7 Historijski arhiv u Subotici, Okružni narodni odbor-Subotica, F: 70.3 14157/1945. Dokument je dostupan na stranici <<http://www.bunjevci.org.yu/site/dokumenta/dekret-o-hrvatstvu-bunjevaca>> [26. 8. 2006].

8 Štambuk-Škalić, 1995, 185.

9 Ibid.

10 Geiger, 1997.

11 O stradanjima Mađara u Bačkoj tijekom 1944. i 1945. vidi više u Cseres, 1993.

12 Od sjednice GNOOV-a 6. 4. 1945. Baranja se više nije navodila kao sastavni dio Vojvodine iako to još nije bilo službeno riješeno.

13 Jelić, a1991, 14.

14 Štambuk-Škalić, 1995, 188-190.

15 Ibid., 1995, 198.

ima Srba koliko i Hrvata (vidi tabelu I.)¹⁶, i što ranije nije bila sastavni deo Hrvatske, nego je u sklopu Vojvodine ušla u sastav Jugoslavije. Ovakvo srpsko-hrvatsko razgraničenje nazvali bi bačko-baranjskom kompenzacijom.¹⁷ Autor elaborata, čije se ime ne navodi, dodaje da bi pored svega toga Hrvatima u Vojvodini kao zalag ostao još veći broj Srba u Hrvatskoj, »koji će jedni i drugi, ujedinjeni u Demokratskoj federativnoj Jugoslaviji naći uzajamnu ravnotežu i pravu bratsku ljubav, koja će da ovlada svim narodima Jugoslavije«¹⁸. Povodom najavljenih izbora za mjesne, kotarske, okružne narodnooslobodilačke odbore i narodne zastupnike za pokrajinsku skupštinu Vojvodine, bački i baranjski Hrvati odlučili su postaviti svoje kandidate u kotarevima: Subotica, Sombor, Apatin i Odžaci u Bačkoj i Batina i Darda u Baranji, očekujući da bi ovi izbori mogli utjecati na odluku o pripojenju navedenih kotareva Hrvatskoj.¹⁹ Važno je napomenuti i djelovanje Hrvatske republikanske seljačke stranke u tim danima među bačkim Hrvatima. Njih je obilazio poznati prijeratni haesesovac, nekadašnji zastupnik Antun Babić iz Gradišta kod Županje, radi jačeg angažiranja Hrvatske republikanske seljačke stranke na tim područjima. Međutim, izbori za narodnooslobodilačke odbore u Vojvodini privremeno su odgođeni, a Predsjedništvo Vlade Hrvatske zamolilo je Predsjedništvo Ministarskog savjeta DFJ-a da što prije uputi komisiju u Vojvodinu koja bi trebala zajedno s komisijom GNOO-a Vojvodine odrediti granice između Federalne Hrvatske s jedne strane i Vojvodine, odnosno Federalne Srbije s druge strane. U prilogu koji je poslan Predsjedništvu Vlade Hrvatske nalazili su se podatci o brojčanom stanju Hrvata u Bačkoj i Baranji koji su trebali poslužiti članovima komisije iz Hrvatske.²⁰ Poslane podatke prikupljali su poznavatelji lokalnih prilika i nacionalnog sastava stanovništva.²¹

3. Formiranje komisije za razgraničenje Hrvatske i Vojvodine i njezin rad

Predsjedništvo AVNOJ-a 19. lipnja 1945. imenovalo je komisiju čiji je cilj bio izraditi prijedlog utvrđivanja granice između Vojvodine i Hrvatske. Komisija je sazvana u sljedećem sastavu: Milovan Đilas, ministar za Crnu Goru pri saveznoj vladi, obavljao je dužnost predsjednika komisije pa će po njemu poslije ona biti nazvana »Đilasova komisija«²², Vicko Krstulović, ministar unutrašnjih poslova Narodne vlade Hrvatske, Milentije Popović, ministar unutrašnjih poslova Narodne vlade Srbije, Jovan Veselinov – Žarko, sekretar JNOF-a Vojvodine i Jerko Zlatarić, potpredsjednik Okružnog NOO-a u Somboru. Sve vlasti na terenu koje je komisija trebala obići pozvane su da joj izađu u susret i stave na raspolaganje sva potrebna sredstva za njezin rad.²³ Pri utvrđivanju granica između Vojvodine i Hrvatske obnovila su se neka od pitanja koja su se pojavila i kod formiranja Banovine Hrvatske. Spornim teritorijima između Hrvatske i Vojvodine smatrani

16 U tablici se prema popisu iz 1931. za Baranju navodi 11 303 Hrvata i 10 434 Srba. Za Bačku je navedeno 92 127 Hrvata, grupiranih u sjevernim i zapadnim dijelovima Bačke i 188 451 Srba koji su kompaktno naseljavali jugoistočnu i središnju Bačku. Autor elaborata ispustio je da je u Bačkoj između 1918. i 1941. godine podignut veći broj dobrovoljačkih kolonija oko nesrpskih naselja čime se pokušalo nacionaliziranje pokrajine. Navodim samo neka od tih naselja: Aleksa Šantić, Rastina, Novi Žednik (dio), Mišičevo, Velebit, dio Vajske itd. U sličnom elaboratu, namijenjen za informiranje članova komisije, Jurja Andrassyja "Hrvati Bačke i Baranje u svjetlu statistike" navode se drugačiji statistički podaci. Naime, treba naglasiti da su se u službenim popisima Kraljevine Jugoslavije Hrvati i Srbi popisivali zajedno prema materinjem jeziku te je moglo doći do različitih izračuna kod ovih autora ako se nisu koristili istim metodama (razdvajanje po vjerskoj pripadnosti na pravoslavce i katolike i oduzimanje broja onih koji su se izjasnili za materinji jezik srpsko-hrvatski a nisu pripadali Srbima ili Hrvatima prema računanjima ovih autora). Andrassy računa prema popisu iz 1921. godine da je Hrvata u Bačkoj bilo 102 144, a u Baranji 9 384. Prema istom popisu iz 1921. godine Srba u Bačkoj bilo je 160 058, u Baranji 6 220. Prema popisu iz 1931. godine Andrassy računa da je u Bačkoj bilo 117 920 Hrvata, a u Baranji 11 290. Prema istom popisu bilježi u Bačkoj 198 709 Srba, a u Baranji 10 170. Hrvati su prema Andrassyjevu računanju na području Bačke i Baranje porasli za 17 682, a za isto područje Srbi 42 601. Andrassy razlog tom različitom prirastu između Hrvata i Srba traži u planski provedenoj kolonizaciji Srba i migracijama uvjetovanim potrebama državnih službi. Elaborat profesora Jurja Andrassyja vidjeti u Štambuk-Škalić, 1995, 240-244.

17 Štambuk-Škalić, 1995, 198.

18 Štambuk-Škalić, 1995, 200.

19 Historijski arhiv u Somboru; Osobni fond Petra Careva, *Hrvatima Bačke i Baranje* (proglas). Na dokumentu zahvaljujem Antoniji Čoti, tajnici somborskog Narodnog kazališta.

20 Štambuk-Škalić, 1995, 223.

21 Historijski arhiv Sombor; Osobni fond Petra Careva. U fondu se nalaze "Statistički iskaz narodnosti u somborskom kotaru", "Spisak stanovništva u batinskom srezu", "Dardjanski srez" te dio rukom pisanih bilješki za "Apatinski srez", "Odžački srez" i "Somborski srez". Navedeni dokumenti nisu potpisani! Na ovim dokumentima zahvaljujem Antoniji Čoti, tajnici somborskog Narodnog kazališta.

22 Milovan Đilas, kao ministar za Crnu Goru pri saveznoj vladi, izabran je za predsjednika komisije, kako je sam navodio, kao neutralna osoba.

23 Štambuk-Škalić, 1995, 248-249.

su: a) srezovi: Subotica, Sombor, Apatin, Odžaci - sjeverno i sjeveroistočno od rijeke Dunav (Bačka); b) srezovi: Batina, Darda, u slivu rijeka Drava i Dunav (Baranja); c) srezovi: Vukovar, Šid, Ilok – jugozapadno i južno od rijeke Dunav (Srijem). Posebnu pozornost komisija je poklonila području zapadne Bačke, tj. području gradova i kotareva Subotice i Sombora naseljenih Hrvatima Bunjevcima i Šokcima. Komisija je brzo radila, obilazeći sporna područja, susretala se s narodnim predstavnicima vlasti i skupljala podatke o nacionalnom sastavu stanovništva na terenu. Interese bačkih Hrvata, koji su težili pripojenju Hrvatskoj, zastupao je Jerko Zlatarić, seljak iz baranjskog sela Gajić. U godinama prije Drugog svjetskog rata Zlatarić je bio jedan od najutjecajnijih ljudi iz HSS-a u Baranji i imao je dobre odnose i suradnju s bačkim haesescivcima, napose s hrvatskim zastupnikom i senatorom iz Subotice Josipom Vukovićem – Đidom, kojemu je bio zamjenik na listi izabranih senatora Banovine Hrvatske.²⁴ Upućenost u predratna negativna iskustva, zajednički položaj i probleme bačko-baranjskih Hrvata u Kraljevini Jugoslaviji činili su ga kompetentnim da zastupa interese i želi bačkih Hrvata u Komisiji za razgraničenje Vojvodine i Hrvatske. O radu komisije sačuvano je svjedočanstvo u intervjuu koji je Ivan Cerovac, pod pseudonimom Tomislav Županac²⁵, obavio s Jerkom Zlatarićem u rujnu 1971., a objavljen je u emigrantskoj *Novoj Hrvatskoj* 1973. godine.²⁶ Radi dobivanja slike o načinu rada komisije i ozračja u kojem je tekao njezin rad, ovdje se svjedočenje donosi u cijelosti. O samom radu komisije i njegovu uključenju u njezin rad Zlatarić je po sjećanju rekao:

Jednog dana dobijem ja poziv da dodjem u Glavni odbor Vojvodine u Novi Sad. Nisam znao o čemu se radi. Kad sam došao, tamo sam zatekao Vicka Krstulovića, Milovana Đilasa, Milentija Popovića, Zarka Veselinova i još neke koje ne treba spominjati.

Došao sam, kažem ja, i pitam zašto sam pozvan. Đilas mi reče da sam od strane AVNOJ-a imenovan za člana komisije za razgraničenje između Hrvatske i Srbije, odnosno između Hrvatske i Vojvodine. I sad to trebamo ovdje riješiti. Ja sam na to rekao ovako: 'Druže Đilas, ja mislim da bi bilo nepravilno, bez obzira na razne ciljeve, da mi ovdje, bez igdje ikoga riješimo ovako važnu stvar. Ja mislim, ako već nije vrijeme da se pita cijeli narod, mislim da bi se trebali sastati barem sa narodnim predstavnicima.' Đilas kaže: 'Slažem se!' Drugi su šutjeli. Đilas je dodao: 'Što da radimo?' Ja sam rekao da mislim da moramo ići u Suboticu, i naravno, drugovi su imali sasvim druge mogućnosti nego ja; brže bolje su sazvali svoje ljude, a ja trčim malo ovamo, malo tamo pa su se i naši skupili, mislim naši Hrvati. Onda je počela diskusija.

Zlatarić je uspio stupiti u kontakt s viđenijim prvcima bačkih Hrvata koje je poznao iz predratnog perioda i s njima djelovao u HSS-u.

Bio je Mičo Skenderović, mislim da je bio Marko Kuntić, Grga Skenderović i Domazović. Bilo je prilično ljudi. I ja kažem: 'Drugovi, iako sam član ove komisije, ja sam predstavnik ovdašnjeg naroda, i mislim da ovo nije samo moje mišljenje i da će se većina složiti sa mnom: u ovom sektoru, od Subotice do Palanke, živi 120.000 Hrvata (tako je onda bilo) dakle samo Bačka i Baranja, naprama 40.000 Srba i možda 40.000 Mađara. Znači mi smo Hrvati ovdje apsolutna većina, osim u Srijemu. (Oni su toliko naglašavali taj Srijem; pa neka im bude: u Srijemu je većina Srba, ali je ovdje većina Hrvata). Onda se digao Domazović, on je bio predstavnik, i ministar je bio neko vrijeme, pa reče: 'Drugovi, ja mislim da s obzirom da Bačka više ekonomski gravitira prema Beogradu i Novom Sadu da bi bilo bolje da je pripojimo Srbiji. Ali ukoliko bi dobili trokut²⁷, onda sam ja zato da od Subotice na Palanku bude povučena granica. Jer mi iz Baranje nemamo što tražiti u Srbiji.' A u Podunavlju, osim Sombora, Srbi nisu imalo skoro niti jedno selo. Nešto ih je bilo u Somboru i Subotici. U Subotici je na primjer bilo prije rata 5.000 Srba. Danas ih imade vjerojatno nešto više. I tako ja kažem: 'Drugovi, ja zastupam jednu tezu iz unutrašnjopolitičkih razloga i vanjskopolitičkih razloga. Unutrašnjopolitički razlozi jesu: vi znate, drugovi, da ovdje u Vojvodini živi jedna jaka etnička skupina Mađara. I kada bi se Bačka podijelila, oni bi bili razdijeljeni, bili bi onemogućeni da ponovo budu iredentisti i da ponovo traže prisjedinjenje. Mislim drugovi, da mi niti jednu naciju ne želimo odnarođivati, ali se mi moramo osigurati. Vanjskopolitički razlog je ovo: vama je, drugovi, poznato da preko naše sjeverne granice u Mađarskoj ima jedan veliki hrvatski pojas. Ja smatram (to onda još nije bilo riješeno) da je Jugoslavija za njih mamac; netko reče

24 Iako Bačka i Baranja nisu ušle u sastav Banovine Hrvatske, Maček je s vodstvom HSS-a omogućio da bačko-baranjski Hrvati imaju svoje predstavnike u Senatu.

25 Cerovac, *Slobodna dalmacija*, (5. 12. 1991), 38.

26 Prvi koji je upoznao širu javnost u Hrvatskoj s ovim intervjuom bio je Ivan Jelić u feljtonu *Slobodne Dalmacije* "Granica sa Srbijom", koji je izlazio tijekom studenog 1991. Vidi *Slobodna Dalmacija*, (25-30. 11. 1991). Kao znanstveni rad Jelić je ovu tematiku obradio u radu "O nastanku granice između Hrvatske i Srbije", *Časopis za suvremenu povijest*, 1-3, 1991, 1-32.

27 Misli se na tzv. Bajski trokut ili sjeverni dio geografskog pojma Bačke koji je nakon Trianonskog mirovnog ugovora o razgraničenju ostao u Mađarskoj, a imao je brojnu hrvatsku manjinu.

‘Slaveni’, ali to su, 90 i nekoliko postotaka Hrvati i zato mislim da radi toga, kad bi ovaj dio Bačke i Baranju priključili NR Hrvatskoj, da bi oni više težili da budu priključeni k nama.

Onda se ustade Grga Skenderović. (Jednom je on, na jednoj skupštini u Novom Sadu rekao, da Bunjevci hoće ići u Beograd). Sada on reče da su mu to naredili da govori, a kaže to nije istina. Umalo ga nisu tukli. Ja sam vidio da je takva situacija da mu ne mogu ništa pomoći nego samo odmoći. Jer, ako oni vide da mi tu nešto organizirano radimo, napraviti će nam još više štete. Poslije mi Grga reče da zašto ja onda nisam u Novom Sadu govorio. Ja sam mu odgovorio: ‘E, moj Grga, da sam onda u Novom Sadu govorio, sad ne bih imao prilike. Vidiš, Grga, treba dočekati priliku i onda govoriti kad je prilika. Radije šuti, kao da ništa ne znaš, kad vidiš da ništa ne možeš. A kad dodje vrijeme, onda ne pitaj kakve će žrtve biti.’

Zatim smo krenuli dalje prema Somboru. Tako je i u Somboru bilo: naši Bunjevci, naravno za Hrvatsku, čitav ovaj pojas za Hrvatsku. U Somboru je još onda bio čika Tuna Babić. On je govorio: ‘I ja se slažem s Jerkom, i ja se slažem.’

Naši ljudi su zaključili, da, pošto smo mi u apsolutnoj, ne u relativnoj, nego apsolutnoj većini, da imamo pravo tražiti da se nas pita. Dodjemo mi u Vukovar i onda su se počeli komešati drugovi u komisiji, kažu: okolica Vukovara je srpska. A Vukovar je bio Hrvatski!!²⁸

Jedva sam nekako dogurao da smo dobili Ilok. Jedva nekako!! I to je sad najvažnije, kad smo došli u Ilok Đilas kaže: ‘No, drugovi, što smo riješili?’ Ne znam, da li je zgodno da kažem, no ja nisam naučio lagati. Vicko Krstulović kaže: ‘Ja mislim da s obzirom da Baranja ekonomski gravitira Osijeku i Hrvatskoj, da bi ona mogla pripasti Hrvatskoj, dok onaj koji hoće dijeliti Bačku, čini to iz šovinističkih pobuda.’ Tako je govorio Vicko Krstulović, vjerujem po direktivi Centralnog komiteta. Pita Đilas ostale članove komisije. Oni kažu da se slažu s drugom Krstulovićem. « Optužbe za šovinističke pobude oko dijeljena Bačke bile su upućene Jerku Zlatariću. » To sam bio ja. Shvatite to. Ja jedan seljak, za njih nitko i ništa, a oni šefovi na položajima, što im reći? Pita Đilas: ‘No, druže Jerko, šta ti kažeš?’ A oni gledaju šta ću ja sad reći. Rekoh: ‘Drugovi, ja sam čuo gdje ste vi rekli da se prema Hrvatima Bačke i Baranje nije vodila pravilna politika ne samo za stare Jugoslavije nego ni od oslobođenja do danas. Drugovi, jeste li to rekli?’ (A oni šute nemaju što reći!)

‘Ako je stanje takvo, i kad 90% svjesnog hrvatskog življa (moram reći da su onda bili mnogo bolji naši Hrvati nego sada; ‘ovi’ su za dvadeset godina napravili čuda. Znaate da se ljudi boje i misliti da su Hrvati), želi biti pripojeno Hrvatskoj, onda vas pitam, drugovi, ako sam ja predstavnik u ovoj komisiji, da li ja mogu, da li ja smijem drukčije gledati, nego što misli tih 90% Hrvata? Evo, što žele ti Hrvati to želim i ja!’ Sve je zamuklo, svi su zamukli, drugovi su priblijedili, međutim, kada sam vidio da je situacija zbilja mučna, rekoh: ‘Drugovi, mi to ne želimo po svaku cijenu. Mi to ne želimo po cijenu novog bratoubilačkog rata, ili ako to viši državni interesi ne dozvoljavaju, i mi to ne želimo ako narod nema pravo. Ako pak od ove tri ni jedna nije po srijedi, drugovi, ja izjavljujem: ostajem pri svemu onome što sam rekao!’ Nitko nije od prisutnih mogao reći koja je od te tri po srijedi pa je Đilas rekao: ‘Drugovi, konstatiram da nismo mogli naći suglasnosti, i obavijestit ću AVNOJ o tome.’ Nikakav zapisnik nije pradio, ništa.

Sve je to bilo u jesen 1945. godine.²⁹ Iz svega se vidi da je glede Bačke bilo najvećih neslaganja unutar komisije. Važno je napomenuti i mišljenje Andrije Hebranga koji je za sporno područje Bačke izjavio: »Znam kad smo došli u Beograd vladalo je mišljenje da bi i Subotica trebala da pripadne Hrvatskoj. Onda se od toga odustalo. Postala su sporna neka sela.«³⁰ Hebrangu je njegovo zauzimanje za srijemske i bačke Hrvate poslije zamjereno i iskorišteno početkom 1948. godine kao dodatni dokaz da je poticao šovinizam i radio na razbijanju bratstva i jedinstva naroda. S druge strane, i srpska je strana mislila da je oštećena novim ustrojem i federalizacijom Jugoslavije. Mislilo se da se na taj način razbija jedinstvo srpskih zemalja i srpskog naroda. Naime, područja koja su Srbi smatrali svojim zemljama postale su ili nove federalne jedinice ili autonomne pokrajine u sastavu Federalne Srbije. Uzimajući u obzir dotadašnje sukobe između Srba i Hrvata te njihove aspiracije prema etničkim mješovitim područjima, vidi se da Đilasova komisija nije imala nimalo lak zadatak. Teško je bilo očekivati uspješno rješavanje tog pitanja u tako kratkom roku. Na sastanku CK KPH održanom 26. lipnja 1945. Vicko Krstulović obavijestio je nazočne o radu i privremenim rješenjem komisije. Na sjednici je raspravljano i o sve većem

28 Prema podacima Okružnog komiteta KPS-a za Srijem u gradu Vukovaru od ukupnog broja stanovnika (10 268) Hrvata je bilo 5446, a Srba 2051, dok je u cjelokupnom vukovarskom kotaru bilo 16 200 Hrvata i 23 186 Srba. Zanimljiv je sadržaj upućenog dopisa u kojem se etnička slika Vukovara i okolice objašnjava politikom NDH koja je naseljavala Hrvate "...na pustarama vukovarskog sreza Ada, Palača, i Silaš gde su za vreme stare Jugoslavije bili naseljeni Srbi dobrovoljci, NDH je ove iselila u Srbiju, a na njihova mesta naselila Hrvate iz Zagorja". U nastavku se konstatira: "Naseljeni Hrvati za vreme okupacije u vinkovačkom i vukovarskom srezu su uglavnom ustaške porodice, iz raznih krajeva Hrvatske." Vidjeti u Štambuk-Škalić, 1995, 208-213.

29 Županac, 1973, 10-13. U pitanju je bilo ljeeto 1945. godine, točnije kraj lipnja 1945., između 19. 6. i 26. 6., jer je Vicko Krstulović, član komisije, na CK KPH 26. 6. 1945. na sjednici obavijestio nazočne o privremenim odlukama komisije.

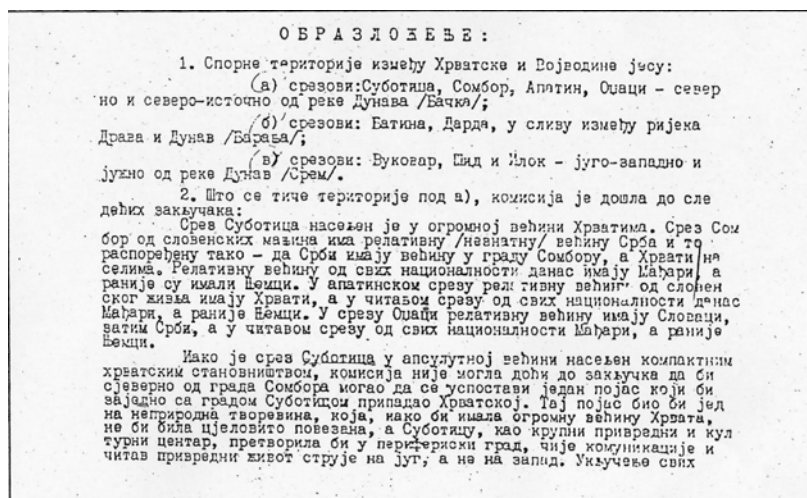
30 Jelić, a1991, 27.

šovinizmu koji je bio naročito primjetan u Srijemu. Za Hrvate u Bačkoj navodi se Subotica u kojoj ima 65 % Hrvata te kako kod njih vlada potištenost i neizvjesnost. O razgraničenju je navedeno da će granica između Federalne Hrvatske i Srbije biti Dunav, čime je Baranja pripala Hrvatskoj, a što se tiče Srijema, granica će ići tako da Vukovar i Borovo pripadnu Hrvatskoj, a Ilok i Šid Srbiji, odnosno Vojvodini. Odluka se trebala naknadno donijeti.³¹ Zlatarićevo zauzimanje za bačke Hrvate u radu komisije bitno je utjecalo na izvještaj o privremenom razgraničenju. Komisija za privremeno razgraničenje između Vojvodine i Hrvatske o pripadnosti sjeverozapadnog područja Bačke naseljenih bunjevačko-šokačkim Hrvatima donijela je sljedeće obrazloženje:

Srez Subotica naseljen je u ogromnoj većini Hrvatima. Srez Sombor od slovenskih manjina ima relativnu (neznatnu) većinu Srba i to raspoređenu tako - da Srbi imaju većinu u gradu Somboru, a Hrvati na selima. Relativnu većinu od svih nacionalnosti danas imaju Mađari, a ranije su imali Nemci. U apatinskom srezu relativnu većinu od slovenskog življa imaju Hrvati, a u čitavom srezu od svih nacionalnosti danas Mađari, a ranije Nemci. U srezu Odžaci relativnu većinu imaju Slovaci, zatim Srbi, a u čitavom srezu od svih nacionalnosti Mađari, a ranije Nemci.

Iako je srez Subotica u apsolutnoj većini naseljen kompaktnim hrvatskim stanovništvom, komisija nije mogla doći do zaključka da bi sjeverno od grada Sombora mogao da se uspostavi jedan pojas koji bi zajedno sa gradom Suboticom pripadao Hrvatskoj. Taj pojas bio bi jedna neprirodna tvorevina, koja, iako bi imala ogromnu većinu Hrvata, ne bi bila cjelovito povezana, a Suboticu, kao krupni privredni i kulturni centar pretvorila bi u periferni grad, čije komunikacije i čitav privredni život struje na jug, a ne na zapad. Uključenje svih pomenutih srezova u Hrvatsku ne dolazi u obzir iz prostog razloga, što u nekim od tih srezova Srbi imaju relativnu (od slovenskog življa) većinu. Zato je komisija smatrala da čitava ova teritorija treba da ostane Vojvodini. Razumije se, ako bi se ova teritorija proširila na sjever preko stare

jugoslovensko-mađarske granice i uključila u sebe i Hrvate na prostoru Baje, koji se nalaze u Mađarskoj pitanje bi se moralo ponovo uzeti u pretres. Prema tome je pitanje razgraničenja na tom prostoru, sem ostalog, usko povezano sa pitanjem definitivnog utvrđivanja granica Jugoslavije na mirovnim i drugim konferencijama.³²

Sl. 1: Dio izvornog izvještaja "Đilasove komisije" o razgraničenju Hrvatske i Vojvodine, tj. Srbije na području Bačke

4. Pitanje Bajskog trokuta

Hrvati iz Baje s njezinom okolicom i malobrojni tamošnji Srbi 7. studenog 1944. na revolucionaran način preuzeli su gradansku vlast iskoristivši dolazak sovjetske Crvene armije. Nakon ukidanja vojne uprave u Mađarskoj, tijekom ožujka 1945. godine, osnivale su se mjesne organizacije Antifašističkog fronta Slavena među bunjevačkim Hrvatima te šokačkim Hrvatima i Srbima u Santovu. Glavni organizator među bunjevačkim Hrvatima bio je Antun Karagić iz Gare. Na jednom narodnom zboru u Gari, na kojem su glavni govornici bili Lajčo Jaramazović iz Subotice i Antun Karagić, istaknuto je pitanje buduće pripadnosti Bajskog trokuta. Bunjevački Hrvati u Bajskom trokutu nadali su se da je moguće da im se izade u susret u njihovim željama za pripojenjem Jugoslaviji. Radi prikupljanja podataka za razgraničenje s Mađarskom, koji bi mogli pomoći uključenju Bajskog trokuta u sastav buduće Jugoslavije na osnovi gospodarskog, prometnog i

31 Štambuk-Škalić, 1995, 251-253.

32 Štambuk-Škalić, 1995, 257.

etnografskog interesa, Federalna Hrvatska izašla je Jurja Andrassyja. Suradnici za sjeveroistočne granice Hrvatske, tj. za područje Bajskog trokuta bili su: Blaško Rajić, Grga Skenderović i Vinko Žganec. Na samom terenu Andrassy je, osim suradničke, imao veliku pomoć i od lokalnih poznavatelja prilika u Bajskom trokutu. Nove podatke davali su mu Mihovil Katanec i Matija Evetović, a pomoć pri pristupu određenim osobama omogućili su mu svojim utjecajem Lajčo Jaramazović, predsjednik Narodnog odbora za subotički okrug i ministar u vladi Srbije, te Mato Škrabalo, predsjednik kotarskog suda u Somboru.³³ U Beogradu je sredinom siječnja 1945. godine boravila delegacija Hrvata iz Bajskog trokuta predvođena Antunom Karagićem, a primio ih je Josip Broz – Tito. Delegati Bajskog trokuta iznijeli su povijesne podatke o političkim prilikama i uvjete u kojima su živjeli pod mađarskom vlašću. Antun Karagić je rekao: »Oni su nam bili zabranili i to da se nazivamo imenom našim, ali mi smo se održali. Mi Hrvati u Bajskom trokutu svi zajedno hoćemo: da se naš Trokut prisajedini slobodnoj demokratskoj federativnoj Jugoslaviji.«³⁴ Nakon što se upoznao sa stanjem u Bajskom trokutu, Josip Broz – Tito dao je jamstva delegaciji da će se zauzeti u njihovim nastojanjima u pripajanju tog područja Jugoslaviji. Pitanje sjeverne bačke granice i Bajskog trokuta postavio je otvoreno i Blaško Rajić, narodni prvak bačkih Hrvata, za vrijeme posjeta Tita Subotici 15. srpnja 1945. Antun Karagić, kao jedan od čelnika Antifašističke fronte Slavena u Mađarskoj, posjetio je i CK KP Hrvatske tražeći pomoć u radu. Od CK KPH očekivano je da se rukovodi s političkom akcijom u Bajskom trokutu te da im se pomogne da budu što glasnjiji u svojim zahtjevima. U isto je vrijeme na sjednici Politbiroa CK KPH u prosincu 1945. godine, na kojoj su se raspravljale moguće političke akcije za pomoć Hrvatima u Bajskom trokutu, Ivan Krajačić istaknuo da su Hrvati u Subotici zapostavljeni i da je nužno nekoga poslati na teren tko bi ispitao stanje i poslao rezultate političkom vrhu u državi. Zaključeno je da bi jedino rješenje za Suboticu i okolicu bilo pripojenje tog područja Hrvatskoj. Dalje Krajačić smatra: »Pošto je tamo većina Hrvata a odnos prema njima nepravilan to bi se kad se povuče Crvena Armija iz Mađarske ako se te stvari ranije ne riješe tamošnji nezadovoljnici mogli bi u Mađarskoj da nađu podršku kao pr. Janka Pusta.«³⁵ Međutim, i pored svih napora i zahtjevanja, vanjskopolitičke prilike nisu išle u prilog željama bunjevačkih Hrvata iz Bajskog trokuta. Njihovo priključenje Jugoslaviji onemogućeno je dijelom zbog protivljenja Sovjeta, ali i zbog diplomatske neažurnosti jugoslavenske strane. Vlada DF Jugoslavije odlučila je da se neće pokretati pitanje granice prema Mađarskoj, pod uvjetom da Mađarska osigura jugoslavenskim manjinama autonomna prava u sferi kulture i obrazovanja (Hrvatima, Srbima i Slovencima). Pošto je Bajski trokut ostao u granicama Mađarske, više nije dolazilo do pokretanja pitanja pripajanja sjeverozapadnih područja Bačke Hrvatskoj.

5. U sastavu autonomne Vojvodine

Vlada DF Jugoslavije u kolovozu 1945. godine donijela je Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji; on će u značajnoj mjeri izmijeniti nacionalnu strukturu brojnih mjesta Bačke koja su do tada naseljavali Nijemci. Time je broj Srba u Bačkoj po popisu iz 1948. godine gotovo udvostručen u odnosu na popis iz 1931. godine, pa je nestalo i osnove da se na nacionalnoj pripadnosti stanovništva opravdaju zahtjevi za uključivanjem sjeverozapadnih dijelova Bačke u Federalnu Hrvatsku.

Stupanjem na snagu Ustava FNRJ-a 1946. godine definira se razgraničenje između federalnih jedinica, potom je u siječnju 1947. godine donesen i Ustav NR Srbije kojim najviši državni organ Srbije prihvaća razgraničenje s Hrvatskom. Više nije bilo riječi o privremenom razgraničenju za područje Bačke kako ga je predložila Đilasova komisija, nego su te granice postale stalne. Jedine iznimke u odnosu na privremeno rješenje komisije bile su: grad Ilok i zapadna sela iločkog kotara s hrvatskom većinom koja su naknadno referendumom 1946. pripala Hrvatskoj, te mjesto Jamena u Srijemu sa srpskom većinom, koje je izdvojeno iz Hrvatske i priključeno Vojvodini. Kao usporedba za ove granične promjene, u obrazloženju Đilasove komisije, za područje sjeverne Bačke navodi se ovako: ako bi se pripojila Hrvatskoj, taj »pojas bio bi jedna neprirodna tvorevina, koja, iako bi imala ogromnu većinu Hrvata, ne bi bila cjelovito povezana, a Suboticu,³⁶ kao krupni privredni i kulturni centar pretvorila bi u periferni

33 Štambuk-Škalić, 1995, 267-273.

34 "Hrvati iz Bajskog Trokuta traže pripojenje Jugoslaviji", *Slobodna Vojvodina*, 10. I. 1945., br. (?) str. 4. Zahvaljujem na ovom članku Ljudevitu Vujkoviću Lamiću iz Subotice.

35 Štambuk-Škalić, 1995, 275-276.

36 Grad s oko 100 000 stanovnika koji je u to vrijeme imao hrvatsku većinu, a i cijelo područje oko grada, gdje su Hrvati živjeli ili u isključivo hrvatskim naseljima ili pomiješani s Mađarima. Subotica će početi gubiti hrvatsku većinu tijekom osamdesetih, s jačanjem Miloševićeva režima koji je poticao dijeljenje jedinstvenog hrvatskog nacionalnog korpusa na Hrvate, Bunjevce, Šokce, Jugoslavene, a dio Hrvata u popisima izgubiti će se pod rubrikama ostali, regionalna opredijeljenost i sl. Devedesetih se, također, dio Hrvata iseljava u Hrvatsku i u druge zemlje iz sigurnosnih razloga, dok je danas riječ o većinom ekonomskoj migraciji u smjeru Hrvatske. Naseljavanjem, ili može se reći i povlačenjem Mađara iz ostalih dijelova Vojvodine, koji su premjestili i dio svojih institucija iz Novog Sada u Suboticu, grad dobiva relativnu većinu mađarskog stanovništva. Prema zadnjem popisu stanovništva iz 2002. godine na području grada Subotice živjelo je: Mađara 57 092 (38,47 %), Srba 35 826 (24,14 %), Hrvata 16 688 (11,24 %), Bunjevac 16 254 (10,95 %) Jugoslavena 8562 (5,76 %) Crnogoraca 1860 (1,25 %) itd.

grad, čije komunikacije i čitav privredni život struje na jug, a ne na zapad.« Također se navodi da uključenje svih spornih kotareva (»srezova«) ne bi bilo moguće, jer Srbi u nekim od tih kotareva imaju relativnu (od slavenskog stanovništva) većinu. Provođenjem referenduma na pojedinim spornim područjima nastali su, i s hrvatske i s vojvođanske strane, pojasevi tzv. neprirodne tvorevine, kako ih definira Đilasova komisija koja je spojila Ilok s Hrvatskom i Jamenu s Vojvodinom.³⁷ Milovan Đilas, predsjednik komisije, o bunjevačkim Hrvatima i njihovu položaju prilikom razgraničenja, rekao je u intervjuu u zagrebačkom Vjesniku: »S Bunjevcima koji su Hrvati, iako ih u Srbiji danas neki pošto-poto podvode pod Srbe, stvar je bilo prilično komplicirana. Ako bi ih smjestili u Hrvatsku, zgrabili bismo veliki dio, da tako kažem srpskog tkiva sve do Sombora. Da ne pravimo probleme odlučili smo da granica ide Dunavom.«³⁸ Đilas u intervjuu spominje samo Hrvate Bunjevce, najbrojniju hrvatsku skupinu u Bačkoj grupiranu na njezinu sjeveru. Također, u Bačkoj na njezinu zapadnom dijelu uz Dunav, naselja su šokačkih Hrvata (Bački Breg, Bački Monoštor, Sonta, Bač, Vajska, Bodani, Plavna, u to vrijeme s oko 20 000 Hrvata) u nizu od mađarske granice do Bačke Palanke. Zašto nije bio omogućen referendum i bačkim Hrvatima (i oni su u više navrata slali apele CK KPH da se zauzme za njih)? Odgovor može pružiti citat iz knjige »Osporavana zemlja« Alekse Đilasa: »Bunjevci, hrvatsko stanovništvo na severu Vojvodine, nije uključeno u Hrvatsku. Premda su Hrvati bili većina u nekim srezovima, strahovalo se da bi u slučaju njihovog priključenja Hrvatskoj mađarska manjina u Vojvodini postala odveć brojna u odnosu na jugoslovensko stanovništvo.«³⁹ Činjenično stanje bilo je takvo da bez Hrvata na sjeveru Bačke gotovo da i ne bi bilo drugog »jugoslovenskog stanovništva.«⁴⁰ Također treba naglasiti da se prilikom razgraničenja i djelovanja komisije s pripadnicima manjina nije konzultiralo kako bi se i njihovi stavovi uzeli u obzir, iako su neke, poput mađarske, bile prilično brojne.

Prve poslijeratne godine nosile su pozitivno obilježje, onemogućeni su velikosrpski politički krugovi koji su do tada osporavali hrvatstvo Bunjevaca i Šokaca, a sve radi proklamiranja nacionalne ravnopravnosti za koju je trebalo dokazati da s novim društvenim uređenjem doista postoji. U Subotici i njezinoj okolici po hrvatskim se selima omogućuje održavanje nastave na hrvatskom jeziku, osnovano je Hrvatsko narodno kazalište u Subotici, novine *Slobodna Vojvodina* izlaze su i na hrvatskom jeziku, a iz *Slobodne Vojvodine* naknadno će biti pokrenute novine *Hrvatska riječ*, te će 1955. godine biti pokrenut i *Rukovet: časopis za književnost, umjetnost i društvena pitanja*. Dio hrvatskih institucija koje su djelovale prije Drugog svjetskog rata nastavio je djelovati i u novoj Jugoslaviji, poput Subotičke matice, Bunjevačkog momačkog kola, Pučke kasine u Subotici, Hrvatski prosvjetni dom (nasljednik HKD Miroljub u Somboru), HKD August Šenoa (nasljednik Hrvatskog kulturnog društva i Bunjevačke kasine u Čonoplji). Pokrenut će se i novo Kulturno umjetničko društvo »Matija Gubec« u Tavankutu, kao i mnoga druga. Mogućnost nesmetanog deklariranja Hrvatima bila je osigurana, ali isticanje hrvatskog imena u nazivima institucija i društava nije gledano blagonaklono. Iako je bačkim Hrvatima bilo omogućeno djelovanje pod nacionalnim, hrvatskim imenom, broj prosvjetnih i kulturno-umjetničkih organizacija s hrvatskim predznakom u svom imenu vidno će se smanjiti u odnosu na predratne godine kada je hrvatski narodni pokret predvođen HSS-om te hrvatskim svećenstvom u Bačkoj bio na svom vrhuncu.⁴¹ Crkva, tradicionalno najjača institucija u životu bačkih Hrvata, duhovnom, kulturnom i nacionalnom, proganjana je i onemogućavana u svojem djelovanju što je oslabilo njezinu ulogu u društvu u odnosu na prijeratno razdoblje. U sastavu šireg sukoba države s Crkvom i katoličkim aktivistima, u Subotici je 1948. godine 27 Hrvata osuđeno na višegodišnje zatvorske kazne. Kratkotrajni povoljni položaj Hrvata u Bačkoj prestaje krajem pedesetih s ukidanjem njihovih nacionalnih institucija, što je bio slučaj i s ostalim narodima koji su se nalazili izvan svojih matičnih republika, a sve radi stvaranja jače jugoslavenske svijesti. Novine *Hrvatska riječ* postat će *Subotičke novine* te će poslije toga izlaziti na ekavici, časopis *Rukovet* bivati će sve manje hrvatski po svom sadržaju, Hrvatsko narodno kazalište u Subotici izgubiti će svoj hrvatski predznak kao i kulturno prosvjetna društva, a i bitno će oslabiti dotad jake veze s Hrvatskom. Ponovno oživljavanje hrvatstva u Bačkoj primjetno je krajem šezdesetih u sastavu šireg hrvatskog pokreta potaknutog liberalizacijom političke scene.⁴² U Subotici

37 Vidjeti geografsku kartu istočne Hrvatske i izgled granice na području Iloka i srijemskog sela Jamena.

38 Luburović, *Nedjeljni vjesnik*, [24. 2. 1991] 6.

39 Đilas, 1990, 243.

40 Upravo zahvaljujući brojnosti Hrvata na tom području, sjeverni dio Bačke ušao je u Kraljevinu SHS; prvotna granica trebala je ići na sjever do današnjeg kanala Dunav - Tisa - Dunav. Tek s iseljavanjem Nijemaca i kolonizacijom njihovih mjesta 1945. godine značajnije raste broj Srba na tom području.

41 Samo Hrvatsko seljačko prosvjetno društvo "Seljačka sloga" imalo je dvadesetak svojih ogranaka u Bačkoj, društva Gospodarska sloga i Hrvatski radiša imalo je organizacije u većem broju mjesta, u Subotici su djelovali Hrvatsko prosvjetno društvo "Neven", Hrvatsko pjevačko društvo "Neven", Hrvatski katolički orao, Hrvatski prosvjetni dom, Pučka kasina, Hrvatsko akademsko društvo "Antunović" koje će naslijediti Hrvatsko akademsko društvo "Matija Gubec", Hrvatska kulturna zajednica, Bunjevačko momačko kolo, Bunjevačka kasina u Čonoplji, Šokačka kasina u Baču, Šokačka čitaonica i Hrvatsko seljačko pjevačko društvo "Šokac" u Bačkom Monošturu, brojne križarske organizacije itd. Tijekom 1930-tih svećenstvo i organizacije HSS-a imat će odličnu suradnju u Bačkoj što je omogućilo jedinstven nastup Hrvata i vidljive uspjehe u njihovoj nacionalnoj afirmaciji.

42 Bačić, 2005, 62-63; Katarinski, 1974, 16.

se 1968. godine obnavlja obilježavanje žetvene svečanosti - »Dužijanica« - s 3000 sudionika, koju će pratiti blizu 100 000 ljudi iz Subotice i njezine okolice. Nedugo nakon Dužijanice javlja se ideja osnivanja ogranka Matice hrvatske, a taj su pokušaj unaprijed osuđivali beogradski novinari koji su cijelu akciju negativno prikazivali javnosti. U osudi pokretanja ogranka Matice hrvatske u Subotici pridružio se u jednom govoru i Josip Broz – Tito. Zbog nepovoljnih okolnosti odlučeno je da se umjesto ogranka Matice hrvatske osnuje hrvatsko kulturno umjetničko društvo koje bi preuzelo ulogu koja je bila namijenjena Matici hrvatskoj. Osnovano je Hrvatsko kulturno umjetničko društvo »Bunjevačko kolo«, što je također napadnuto u režimskom tisku nazivajući društvo »ustaškim«, »te da je na 'mala vrata' Matica hrvatska ušla u Suboticu«. ⁴³ Povoljno društveno okruženje utjecalo je i na veću aktivnost hrvatskih književnika u Bačkoj pa se tako izdaje veći broj djela u razdoblju od 1968. do 1972. godine. Ponovno se 1971. pokreće kalendar *Subotička Danica*, ali će ubrzo biti zabranjen, i to već za godinu 1972. Slomom Hrvatskog proljeća i u Bačkoj dolazi do vala smjena velikog broja kulturnih djelatnika s utjecajnih položaja u društvu, nakon čega će se dio njih nastaniti u Hrvatskoj zbog nemogućnosti egzistencije u Subotici. Među bačkim Hrvatima opet je zavladao strah, koji je dodatno potaknut osudama bunjevačkih intelektualaca Ante Sekulića, Bele Gabrića, Grge Bačlije te Jurja Lončarevića podrijetlom iz Srijema. ⁴⁴ U emigrantskom tisku upozoravano je na položaj Hrvata u Bačkoj, na njihovu denacionalizaciju i na nužnost njihove suradnje s ostalim manjinskim narodima ako se žele očuvati od sve evidentnije srbizacije Bačke i Vojvodine. ⁴⁵ Nakon obezglavlivanja hrvatske zajednice u Bačkoj, raznim političkim smjenama intelektualaca i sudskim postupcima protiv njih, na očuvanju hrvatske svijesti intenzivnije djeluje jedino Katolička crkva. Pod okriljem Crkve, na hrvatskom jeziku, 1978. godine bit će pokrenut vjersko-informativni list *Bačko klasje* te ponovno, 1984. godine, kalendar *Subotička Danica*. Nekoliko desetljeća slabih veza s Hrvatskom, bez vlastitih glasila ⁴⁶ i što je najvažnije bez škola na hrvatskom jeziku, rezultiralo je postupnom ekavizacijom govora većine mladih generacija bačkih Hrvata. Važno identitetsko obilježje bačkih Hrvata - njihov govor - izvorna ikavica izgubila je svoj društveni prestiž te se danas u mlađih generacija izbjegava njezina upotreba jer se poistovjećuje sa seoskim sredinama i salašima gdje se još uvijek očuvala kod starijih ljudi u svakodnevnoj komunikaciji. Dolaskom na vlast Slobodana Miloševića i gubitkom autonomije Vojvodine, položaj Hrvata dodatno je otežan, a najveće posljedice za njihov broj i položaj ostavit će desetogodišnje razdoblje opće nesigurnosti u kojem su u cijelosti bili prepušteni sami sebi. ⁴⁷ Hrvatima u Srbiji status manjinske zajednice priznat je tek 2002. godine, ali i danas nailaze na velike probleme u ostvarivanju manjinskih prava te na izdvajanje regionalne hrvatske skupine Bunjevaca u poseban narod s posebnim »bunjevačkim jezikom«. Stvaranje »bunjevačke nacionalne manjine« potiču državne vlasti, a cilj je lakša asimilacija hrvatske zajednice. ⁴⁸

6. Zaključna razmatranja

Ako se uspoređi razgraničenje Hrvatske i Vojvodine na području Bačke i Srijema, uočava se da je u pitanju Srijema zaobidena povijesno-državno-pravna pripadnost Srijema Hrvatskoj, a istaknuto je pitanje etničke strukture Srijema koja je u istočnom dijelu bila u korist Srba. S druge strane, prilikom razgraničenja u Bačkoj, u prvi je plan istaknuta geografska, prometna i ekonomska usmjerenost Bačke prema Srbiji, dok je zaobideno pitanje etničke strukture sjeverozapadnih dijelova Bačke s većinskim hrvatskim stanovništvom koje se u slučaju Srijema poštovalo. Poslije je često isticana Baranja koja je pripala Hrvatskoj kao kompenzacija za kotareve u Srijemu koji su pripali Vojvodini na račun Hrvatske. S etničkog gledišta, razgraničenje u slučaju Bačke bilo je nepovoljno za Hrvatsku jer se sustavno potiskivalo hrvatsko pučanstvo. Iako

43 Bačlija i Vujković Lamić, 2002. Navedeni autori bili su sudionici i svjedoci događaja koji se opisuju u *Pilot informaciji*. Zahvaljujem Ljudevitu Vujkoviću Lamiću na ustupljenom rukopisu.

44 Bunjevac, 1973, 170-172; *Hrvatska revija*, 1973, 285. Vidjeti i Žigmanov, 2004, 34Đ35. Također zahvaljujem Grgi Bačliji na dopuni podataka glede osuđenih Hrvata u Bačkoj zbog veza s Hrvatskim proljećem.

45 Stipičić, 1976, 11.

46 U cijelom periodu socijalističke Jugoslavije u Bačkoj je bio dostupan tisak iz Hrvatske. Međutim, i Hrvatska će imati velikih problema u očuvanju hrvatskog književnog jezika, što se može vrlo lako vidjeti po brojnim srpskim izrazima u tadašnjem hrvatskom tisku.

47 Iz Vojvodine je tijekom tih godina protjerano oko 40 000 Hrvata, većinom iz Srijema i južnog dijela Bačke (Bač s njegovom okolicom). Danas žive širom Hrvatske i okupljeni su u Udrugu prognanih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata.

48 <http://www.dshv.org/hrvatski/dokumenti/deklaracija_24.10.05.pdf> [26. 8. 2006]. Nakon nekoliko desetljeća iznimno lošeg položaja hrvatske zajednice u Bačkoj, asimilacije, podjela na Hrvate, Bunjevce, Šokce, Jugoslavena, neizjašnjene, ostale te nakon iseljavanja ("zamjena kuća") tijekom devedesetih, naseljavanja Srba iz nekadašnje RSK, dijelova BIH, poslije 1999. godine, te s Kosova, broj preostalih bačkih Hrvata postao je simboličan. Prema popisu stanovništva iz 2002. u Bačkoj je živjelo: 559 700 (54,74 %) Srba, 221 882 (21,70 %) Mađara, 38 889 (3,80 %) Hrvata, 19 612 (1,92 %) Bunjevaca, 33 288 (3,26 %) neizjašnjanih, 31 394 (3,07 %) Crnogoraca, 30 463 (3,02 %) Jugoslavena, 28 058 (2,74 %) Slovaka, 13 220 (1,29 %) Rusina i 45 565 (4,46 %) ostalih (podcrtao autor). Broj etničkih Hrvata u Bačkoj sasvim sigurno je veći od onog broja koji stoji u navedenom popisu iz 2002. godine, ali njihov je broj teško točno odrediti. Veći broj Hrvata Čkrije sex pod rubrikama: Bunjevci, Jugoslaveni, neizjašnjani i ostali (Šokci, regionalna opredijeljenost i sl.).

je Hrvatima u Vojvodini, drugoj slavenskoj skupini po brojnosti iza Srba, bio zajamčen nacionalni i kulturni razvitak, ubrzo će doći do montiranih političkih procesa 1948. godine, a zatim do sustavnog potiskivanja hrvatskog jezika i imena u tisku, školstvu i nazivima institucija, iz čega je proizašlo da se u javnom životu Bačke postupno gubilo hrvatsko obilježje. Nakon jačanja srpskog nacionalizma osamdesetih, ponovno se javljaju pokušaji asimilacije Bunjevaca i njihova izdvajanja iz hrvatskog naroda. Odvojenost od Hrvatske, netolerantno okruženje i različite vrste pritisaka rezultirat će time da se broj bačkih Hrvata u zadnja dva desetljeća 20. stoljeća prepolovio, a njihov položaj kao manjine i dalje je nezadovoljavajući.

Izvori i literatura

I.

Bačlija, Grgo i Vujković Lamić, Ljudevit. »Pilot, Informacija o povijesnom osnivanju i radu bivšeg HKUD 'Bunjevačko kolo' odnosno danas, HKC, u Subotici«. Autoriziran rukopis, Subotica, 15. 7. 2002. Rukopis iz privatne zbirke Ljudevita Vujkovića Lamića.

Kopilović, Antun. »Kako je došlo do formiranja HKUD »Bunjevačkog kola i Ogranka Matice Hrvatske«. Rukopis, Subotica, 27. 8. 1998. Rukopis iz privatne zbirke Ljudevita Vujkovića Lamića.

Štambuk-Škalić, Marina. »Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945. - 1947.«. *Fontes (izvori za hrvatsku povijest)*, Zagreb, 1 (1995). 153–329.

Županac, Tomislav. »Kako se krojila hrvatska istočna granica«. *Nova Hrvatska*, god. XV., 6 (1973). 10–13. (intervju s Jerkom Zlatarićem, članom tzv. Dilasove komisije)

Predsjedništvo Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini. *Deklaracija o položaju hrvatskog naroda u vojvodini*, 24. 10. 2005. <http://www.dshv.org/hrvatski/dokumenti/deklaracija_24.10.05.pdf> (26. 8. 2006).

Babić, Nikola. *Dekret o hrvatstvu Bunjevaca*. <<http://www.bunjevci.org.yu/site/dokumenta/dekret-o-hrvatstvu-bunjevaca>> (26. 8. 2006).

AVNOJ. *Deklaracija Drugog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije*, 29. 11. 1943. <http://komunist.free.fr/dokumenta/avnoj_deklaracija.html> (26. 8. 2006).

Historijski arhiv u Somboru; Osobni fond Petra Careva. *Hrvatima Bačke i Baranje* (proglas), *Odluka hrvatske mladeži Bačke u Zagrebu*, Zagreb, 17. 6. 1944., »Statistički iskaz narodnosti u somborskom kotaru«, »Spisak stanovništva u batinskom srezu«, »Dardjanski srez«, te dio rukom pisanih bilješki za »Apatinski srez«, »Odžački srez« i »Somborski srez«, »Prestavka Hrvatskog prosvjetnog doma u Somboru Pretsjedništvu izvršnog odbora HRSS Zagreb, U Somboru 21. XI. 1945.«, Dokumente ustupila gđa Antonija Čota, tajnica Narodnog kazališta u Somboru.

II.

Babić, Darko. »Memorandum o uzrocima i posljedicama političko-pravne odluke o nestanku Bunjevaca«. *Bunjevačke novine*, 1 (2005). 15–22.

Bačić, Slaven. »Bunjevci«. *Leksikon podunavskih Hrvata-Bunjevaca i Šokaca*, sv. IV. Subotica: Hrvatsko akademsko društvo, 2005. 62–63.

Boban, Ljubo. *Hrvatske granice od 1918. do 1993. godine*. Zagreb: Školska knjiga; Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1995. 52–57.

Bunjevac (pseudonim). »Pisma iz domovine«. *Hrvatska revija*, sv. 1, ožujak (1973). 170–172.

»Potvrđene presude u Subotici«. *Hrvatska revija*, sv. 2, lipanj (1973). 285.

Cerovac, Ivan. »Tko je Tomislav Županac iz 'Nove Hrvatske'?«. *Slobodna dalmacija*, 14733 (5. 12. 1991). 38.

Cseres, Tibor. *Krvna osveta u Bačkoj*. Zagreb: AGM; Croatian Information Centre - Hrvatski informativni centar, 1993.

Dilas, Aleksa. *Osporavana zemlja – Jugoslovenstvo i revolucija*. Prevela s engleskog Vera Vukelić u suradnji s autorom. Beograd: Književne novine, 1990.

Geiger, Vladimir. *Nestanak Folksdojčera*. Zagreb: Nova stvarnost, 1997.

Jelić, Ivan. »O nastanku granice između Hrvatske i Srbije«. *Časopis za suvremenu povijest*, 1-3 (a1991). 1–32.

Jelić, Ivan. »Granica sa Srbijom« (feljton). *Slobodna dalmacija*, 14723, 14724, 14725, 14726, 14727, 14728, 14729 (25-30. 11. b1991).

Katarinski (pseudonim). »Hrvati u Bačkoj zabranjeni narod«. *Nova Hrvatska*, god. XVI., 4 (1974). 16.

Luburović, Željko. »Đilas: Tuđman kao Maček, a Čičak kao Radić: Kako smo crtali granice«. *Nedjeljni vjesnik*, 15629 (24. 3. 1991). 6. (intervju s Milovanom Đilasom).

Pavličević, Dragutin. »Sjeveroistočne hrvatske granice« *Hrvatska povijest sjeveroistočnog područja*. Osijek: Povijesni arhiv, 1994. 52–59. (pretiskano iz *Encyclopaedia moderna*, god. 13, 1(37) (1992). 23–30.

Skenderović, Bruno (pseudonim Slavena Bačića). »Formiranje nacionalne svijesti kod Bunjevaca u Bačkoj«. *Marulić: hrvatska književna revija*, god. 31, 3 (1998). 478–490.

Stjepan, Sršan. *Sjeveroistočne granice Hrvatske*. Osijek: Državni arhiv, 2003. 51–71.

Stipić, Joso. »Genocid Hrvata u Bačkoj«. *Nova Hrvatska*, god. XVIII., 17 (1976). 11.

Štajduhar, Meri. »Gdje su hrvatske granice«. *Danas: informativno-politički tjednik*, 520 (1992). 14–16. (intervju s Ljubom Bobanom)

Taslidžić, Davorin. *Pečat Trianona: Pariz, utjelovljenje granica svjetova!*. Beli Manastir: Društvo za hrvatsku povijesnicu, Ogranak za Baranju; Osijek: Zavod za znanstveni rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 1996. 145–158.

Žigmanov, Tomislav. »Bačlija, Grgo«. *Leksikon podunavskih Hrvata-Bunjevaca i Šokaca*, sv. II. Subotica: Hrvatsko akademsko društvo, 2004, 34–35.

Žigmanov, Tomislav. *Hrvati u Vojvodini danas: Traganje za identitetom*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2006.

III.

Sl. 1 preuzeta je iz Jelić, b1991.

Djilas Commission and the Fate of Bački Croats Summary

After the end of World War II and before the constitution of the Democratic Federative Yugoslavia was established, it was necessary to determine the final administrative and municipal division of the country. Most of inter-republic borders were settled immediately, but the question of Vojvodina's future status and borders in the federation arose.

Vojvodina's leadership was interested in solving the problem quickly and gaining a certain degree of autonomy due to its multinational population structure. During the process of determining Vojvodina-Croatia borders, certain issues that occurred during formation of Banovina of Croatia manifested again. Disputed territories between Croatia and Vojvodina were Baranja, parts of Bačka and Syrmia.

There were two opposing viewpoints in determination of the future ownership of the disputed territories: national composition and gravitation in the areas of geography, transportation and economy. In the case of Bačka, it was stressed that since it economically gravitates more to Novi Sad and Belgrade it should be ceded to Serbia, but similar arguments were also used for federal Croatia since Bačka gravitates to the west due to transportation and geographical connections.

After the border agreement was reached, areas inhabited with Bunjevci and Šokački Croats were ceded to Vojvodina, or more precisely, Serbia. Initially Bački Croats were treated according to the proclaimed equality of all peoples in Yugoslavia and their national and culture development was assured. This was short lived as favorable treatment ended during the end of 1950s when their national institutions were forbidden, which was the case with all peoples outside their home republics, with the explicit cause of creating a stronger Yugoslav consciousness. Studying the Croatia-Đ Vojvodina demarcation from a certain historical distance and speaking ethnically, it was unfavorable for Croatia since a systematic suppression of Croatian population was carried out and policies followed towards them led to Croats in that area becoming essentially an almost irrelevant minority.

Keywords: Bački Croats, Bunjevci, Šokci, demarcation, Croatia, Vojvodina, Bačka.

PRO TEMPORE

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI

Pro tempore

Časopis studenata povijesti
godina IV, broj 4, Zagreb, 2007.

Glavni i odgovorni urednik

Goran Mihelčić

Uredništvo

Martina Borovčak, Vanja Dolenc, Goran Mihelčić, Filip Šimetin Šegvić

Urednički savjet, odabir i redaktura rasprava i članaka

Maja Crnjac

Dizajn i priprema za tisak

Nela Marušić
Željka Jordan

Lektura i korektura

Martina Kovačević
Jasna Šarić

Prijevodni sažetaka na engleski jezik

Davor Šoštarić

Izdavač

ISHA Zagreb - Klub studenata povijesti

Naklada

Tiskano u 500 primjeraka

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača. Izdanje časopisa ostvareno je uz novčanu potporu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i izdavačke kuće Profil International. Zahvaljujemo izdavačkoj kući Profil International na financijskoj potpori u tiskanju ovog broja. Časopis je besplatan.

Adresa uredništva:

ISHA Zagreb - Klub studenata povijesti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:

isha.protempore@gmail.com